

1.

A BÜNTETŐ TÖRVÉNY HATÁLYA,

A BÜNTETŐ TÖRVÉNY VISSZAMENŐLEGES HATÁLYÁNAK SZABÁLYAI

Btk. 2-4. §, 1/1999. Büntető jogegységi határozat

A törvény hatálya arra a kérdésre ad választ, hogy mikor, hol és kivel szemben alkalmazható a kihirdetett büntetőjogi norma.

A törvény hatálya szempontjából megkülönböztethető:

- időbeli hatály;
- területi hatály;
- személyi hatály.

Btk. 2. § A bűncselekményt az elkövetése idején hatályban levő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.

Az időbeli hatály

– A büntető jogszabály időbeli hatálya kezdetének megállapítása többféle módon történhet:

- A kezdő nap egybe eshet a kihirdetés napjával.
- A büntető jogszabály későbbi időpontot állapít meg a hatályba lépésre.
- A törvényhozó külön jogszabályban állapítja meg a büntető norma hatályba lépését.

– A büntető jogszabály megszűnése

- A törvény meghatározza a megszűnés napját (ez viszonylag ritkán fordul elő).
- A büntető rendelkezés hatályon kívül helyezése (a törvényhozás vagy az Alkotmánybíróság által).

Az időbeli hatály szabályának érvényesülése szempontjából két időpontnak van jelentősége:

- a bűncselekmény elkövetési idejének és
- a bűncselekmény elbírálása idejének.

Az elkövetési idő fogalmára vonatkozóan a jogtudomány több elméletet dolgozott ki, nevezetesen:

- a magatartási (másképpen: tevékenységi) elmélet szerint az elkövetési idő addig tart, amíg az elkövetési magatartást kifejtik;

- az eredményelmélet szerint a törvényi tényállásban meghatározott eredmény bekövetkezésének időpontja az elkövetés ideje;
- a cselekményegység elmélete szerint a bűncselekményt akkor követik el, amikor a törvényi tényállás bármelyik eleme megvalósul (az elkövetési magatartást kifejtik, az okfolyamat megindul, illetőleg az eredmény bekövetkezik).

A Btk. 2. § alkalmazásában a magatartási (tevékenységi) elmélet felel meg a nullum crimen sine lege elvének.

Az elbíráláskori idő fogalmán az ügydöntő határozat meghozatalának ideje értendő. Előfordulhat, hogy a nem jogerős első-, illetve másodfokú határozat meghozatalát követően lép hatályba az új törvény, amely szerint a cselekmény nem bűncselekmény, avagy enyhébb elbírálás alá esik. Ez esetben a jogerős határozat meghozatalának időpontjában hatályos törvényt kell alkalmazni.

Ha a jogerős határozat meghozatala után lép hatályba olyan új törvény, amely szerint a cselekmény nem bűncselekmény, vagy enyhébb elbírálás alá esik, akkor ennek már nincs visszaható hatálya, azaz rendkívüli jogorvoslati eszköz igénybevételét nem alapozza meg. Perújítás és felülvizsgálati indítvány elbírálása esetén a megtámadott határozat meghozatala idején hatályos jogszabályok az irányadók, ha azonban a rendkívüli jogorvoslat eredményeképpen hatályon kívül helyezésre kerül sor, az új határozat meghozatalakor az enyhébb új törvényt kell alkalmazni (BH 1995/380.). A próbára bocsátással elbírált cselekmény is ítélt dolog, és a próbára bocsátást megszüntető bíróság számára a próbára bocsátás alapjául szolgáló cselekmény minősítése akkor is irányadó, ha az új törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény (BH 1994/2.).

Amennyiben az elkövetéskor és az elbíráláskor is ugyanaz a törvény van hatályban, akkor az időbeli hatály értelmezése nem okoz gondot a jogalkalmazó számára, ez esetben aggálymentesen érvényesül a fő szabály, amely szerint az elkövetéskor hatályos törvényt kell alkalmazni. Abban az esetben, ha az elkövetéskor és az elbíráláskor eltérő jogszabály volt, illetve van hatályban, akkor a jogalkalmazónak vizsgálnia kell, hogy melyik törvény eredményez kedvezőbb döntést a terhelt számára, nevezetesen az elbíráláskor hatályos törvény szerint a cselekmény bűncselekmény-e, avagy enyhébben bírálandó-e el. Ebből a szempontból figyelmen kívül marad az a különleges eset, amikor az elkövetés és az elbírálás közötti időpontban van csupán hatályban enyhébb törvény. *Ha az elkövetéskor és az elbíráláskor hatályos törvényeken belül az elbírálást megelőzően további változás is történt a büntetőtörvényt érintően, ez a törvény alkalmazása szempontjából figyelmen kívül marad, mi-*

vel a törvény az időbeli hatály esetében csak két törvénynek – az elkövetéskor vagy az elbíráláskor hatályban levő jogszabálynak – az egybevetése alapján történő választás lehetőségére nyújt alapot (BH 2000/476.).

Ha az elbíráláskori törvény normái szigorúbbak, akkor az új törvénynek visszaható hatálya nincs, ez esetben szintén a fő szabály érvényesül, amely szerint a cselekményt az elkövetéskor hatályban volt törvény normái szerint kell minősíteni és szankcionálni.

Az új törvény **visszaható hatálya**, mint kivételes szabály akkor érvényesül, ha az elbíráláskor hatályos új törvény szerint a cselekmény:

- nem bűncselekmény vagy
- enyhébben bírálendő el.

A jogalkalmazónak az elkövetéskori és elbíráláskori törvények egybevetése során vizsgálnia kell, hogy melyik jogszabály tekintendő enyhébbnek. Ebben a kérdésben nemcsak az alkalmazandó büntetés neve és mértéke alapján, hanem a büntetőjogi felelősségre vonatkozó összes rendelkezés egybevetésével kell állást foglalni, és az alábbiakra kell figyelemmel lenni:

- ha a büntetés neve és mértéke azonos, de az új törvény vagylagos enyhébb büntetési nem alkalmazását is lehetővé teszi, az utóbbi az irányadó;
- enyhébb az a törvény, amelynek alkalmazásával a büntetés az enyhítő szakasz felhívása nélkül is kiszabható;
- a törvények összehasonlítása során a mellékbüntetésekben jelentkező joghátrányt is figyelembe kell venni;
- ha az új törvény az adott esetben korlátlan enyhítést is lehetővé tesz, a cselekményt e törvény alapján kell elbírálni.

Ha az elkövetés és az elbírálás idején eltérő büntető anyagi jogi szabályok voltak hatályban, ezek közül azokat kell alkalmazni, amelyek a terheltre nézve összehatásukban kedvezőbbek, még ha a terhére megállapított többszörös bűnhalmazatban levő bűncselekmények egyike ezáltal súlyosabban minősülne is (EBH 2004/1101.).

Több elkövető által elkövetett (több, illetve különböző) bűncselekmények esetén személyenként kell vizsgálni, hogy az elkövetéskor, avagy az elbíráláskor hatályos törvény tekintendő-e enyhébbnek.

Amikor el kell dönteni, hogy melyik törvény az enyhébb, akkor a konkrét cselekményt gondolatban mind a két törvény szerint el kell bírálni, és ténylegesen azt a törvényt kell alkalmazni, amely a konkrét esetben enyhébb elbírálást eredményez. Nem lehetséges a két jogszabály együttes vagy kombinatív alkalmazása, azt a törvényt kell teljes egészében alkalmazni, amely az adott esetben enyhébb elbírálásra vezet. Így pl. nem lehet a cselekményt a régi tör-

vény szerint minősíteni és a büntetést az új törvény alapján kiszabni. A régi és az új törvény együttes vagy kombinatív alkalmazására akkor sem kerülhet sor, ha bűnhalmazat esetén kell a két törvényt összehasonlítani. Ilyenkor is vagy a régi vagy az enyhébb új törvény szerint kell a cselekményeket elbírálni és hazai büntetést kiszabni (BH 1994/117.). *Ha azonban az új törvény szerint valamelyik cselekmény már nem bűncselekmény, e vonatkozásban az új törvényt kell alkalmazni, még akkor is, ha a többi cselekményt esetleg a régi törvény szerint kell elbírálni. Ilyenkor ugyanis a vádlott részleges felmentésére kerül sor (BH 1995/72.).*

A keret-diszpozíciók tartalmát kitevő jogszabályok visszaható hatályának értelmezését illetően korábban nem volt egységes a bírósági gyakorlat. Ezt rendezte az 1/1999. Büntető jogegységi határozat. Ennek értelmében:

- a) A keret-diszpozíciót kitöltő jogi norma változásának a visszaható hatály szempontjából fő szabályként nincs jelentősége.
- b) Ha azonban a kitöltő jogszabályban oly mértékű változás következik be, amelynek eredményeképpen a kötelezettség megszűnésével, vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelem megszűnik, akkor érvényesül a visszaható hatály.
- c) Ez alól kivételt jelentenek a meghatározott időre érvényben volt jogszabályok.

Btk. 3. § (1) A magyar törvényt kell alkalmazni a belföldön elkövetett bűncselekményre, valamint a magyar állampolgár külföldön elkövetett olyan cselekményére, amely a magyar törvény szerint bűncselekmény.

(2) A magyar törvényt kell alkalmazni a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett bűncselekményre is.

Btk. 4. § (1) A magyar törvényt kell alkalmazni a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az

a) a magyar törvény szerint bűncselekmény és az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő,

b) állam elleni bűncselekmény (X. fejezet), kivéve a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedést (148. §), tekintet nélkül arra, hogy az elkövetés helyének törvénye szerint büntetendő-e,

c) emberiség elleni (XI. fejezet) vagy olyan egyéb bűncselekmény, amelynek üldözését nemzetközi szerződés írja elő.

(2) A nem magyar állampolgár által külföldön, a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedés (148. §) esetében a magyar büntető törvényt kell alkalmazni, feltéve, hogy e bűncselekmény az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő.

(3) Az (1)-(2) bekezdés eseteiben a büntetőeljárás megindítását a legfőbb ügyész rendeli el.

A területi és személyi hatályra vonatkozó elvek:

- területi elv
- állampolgársági elv
- állami önvédelem elve
- feltétlen büntető hatalom elve

Területi (territoriális) elv: állampolgárságtól függetlenül a büntető rendelkezések hatálya kiterjed minden olyan bűncselekményre, amelyet az állam területén követtek el. A területi hatály kiterjed a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett bűncselekményre is. Ebből következik, hogy a hajó vagy légi jármű tartózkodási helyétől függetlenül alkalmazandók az azokon elkövetett bűncselekményekre a magyar törvények. Ezen jogszabályi rendelkezés szempontjából azonos elbírálás alá esik a magyar kereskedelmi hajó és polgári légi jármű, valamint a magyar hadihajó és katonai légi jármű.

Állampolgársági vagy honossági (perszonális) elv: a büntető rendelkezések hatálya – az elkövetés helyétől függetlenül – az állam saját állampolgáira terjed ki. Azt a magyar állampolgárt, aki egyidejűleg más államnak is állampolgára – ha törvény másként nem rendelkezik –, a magyar jog alkalmazása szempontjából magyar állampolgárnak kell tekinteni.

Az állami önvédelem elve (reálprincípium): állampolgárságtól és az elkövetés helyétől függetlenül a büntető rendelkezések hatálya valamennyi olyan magatartása kiterjed, amelyeket az állam bűncselekménynek nyilvánít.

A feltétlen büntető hatalom (egyetemlegesség, univerzalitás) elve: állampolgárságtól és az elkövetés helyétől függetlenül bárhol és bárki által elkövetett cselekményt rendeli büntetni.

A nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett bűncselekménynek olyannak kell lennie, amely a magyar törvény és az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő, kivéve az állam elleni bűncselekményt, ahol elegendő a magyar törvény szerinti büntethetőség, továbbá az emberiség elleni bűncselekményeket, ahol nemzetközi szerződés írja elő a bűncselekmény üldözését, valamint az olyan egyéb cselekményeket, ahol szintén nemzetközi szerződés rendelkezik a büntetőjogi üldözésről. Több mozzanatú bűncselekményeknél, – ha a tényállási elemek közül egyesek belföldön, míg mások külföldön valósulnak meg – a cselekményegység elmélete az irányadó. E szerint belföldön elkövetett a cselekmény, ha a büntetőjogi megítélés szempontjából lényeges bármely elem (elkövetési magatartás valamely eleme, de ilyen lehet az eredmény is) belföldön realizálódik.

A Btk. 3. §-a a területi és az állampolgársági, míg a 4. §-a az állami önvédelem és a feltétlen büntető hatalom elvét fejezi ki.

Területi elv	Állampolgársági elv	Állami önvédelem elve	Feltétlen büntetőhatalom elve
Btk. 3. § (1) és (2) bek.	Btk. 3. § (1)	Btk. 4. § (1) bek. b) pont	Btk. 4. § (1) bek. a) és c) pont és (2) bek.
belföldön elkövetett bűncselekmény	magyar állampolgár által külföldön elkövetett bűncselekmény	magyar állam elleni bűncselekmény elkövetése	magyar törvény szerint és az elkövetés helye szerint is bűncselekmény
határon kívüli magyar hajón vagy légi járművön elkövetett bűncselekmény			nemzetközi szerződések
			szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedés

Diplomáciai és nemzetközi jogon alapuló egyéb mentesség

Btk. 5. § A diplomáciai és a nemzetközi jogon alapuló egyéb mentességet élvező személyek büntetőjogi felelősségre vonására nemzetközi szerződés, ennek hiányában a nemzetközi gyakorlat irányadó. A nemzetközi gyakorlat kérdésében az igazságügyért felelős miniszter nyilatkozatát kell alapul venni.

2.

A BŰNCSELEKMÉNY TÖRVÉNYI FOGALMA, A BŰNTETT ÉS A VÉTSÉG *Btk. 10-11. §*

Btk. 10. § (1) Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.

(2) Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.